

Vishnuşarman, *Pañçatantra (Beş Kitap)*. Çev. H. Derya CAN, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, ISBN: 978-605-155-874-5, 310 sayfa.

Dr. Öğr. Üyesi Gürol PEHLİVAN*

Hint masal klasiklerinin en ünlüsü *Pañçatantra*'dır. Yüzyıllardan beri çok farklı dillere çevrilmesi de bu durumun bir göstergesidir. Bilindiği gibi bu tercümelelerin günümüze ulaşan en eskisi *Kelile ve Dimne* olarak adlandırılan eserdir. Her ne kadar bu kitap, *Pañçatantra*'nın tam bir çevirisi değilse de yüzyıllar boyunca doğu ve batı anlatı geleneği *Kelile ve Dimne* vasıtasıyla *Pañçatantra*'dan etkilenmiştir. Bu durum özellikle hayvan masallarında belirgindir. Türkçede ilk *Kelile ve Dimne* çevirisi 14. yüzyılda yapılmışsa da eserin aslı olan *Pañçatantra* bu talihe sahip olamamıştı. Tanıtacağım çeviriyle eser ilk defa Türkiye Türkçesinde kendi tertibine uygun ve tam metin olarak yayımlanmıştır. Bu noktada konuyla ilgili olanlar, *Pañçatantra*'nın *Pañçatantra Masalları* adıyla yayımlanan Kemal Çağdaş (1962) çevirisini hemen hatırlayacaklardır. Ancak Çağdaş, bu çalışmasında hiçbir zaman *Pañçatantra*'yı bütünüyle çevirdiğini iddia etmemiştir. Çünkü eser, esas itibarıyla bu kitaptaki masallar üzerine bir incelemedir. Araştırmacı, *Pañçatantra*'daki masalları mesajlarına göre tasnif ederek, özet halinde tercüme etmiştir. Türk masal araştırmacıları da çalışmalarında, eğer *Pañçatantra*'nın başka dillerde yapılmış çevirilerinden birini kullanmıyorlarsa, Çağdaş'ın kitabına atıf yapmışlardır. Bu yönüyle Çağdaş'ın araştırması, eserin asıl metninin tercümesinin yokluğunu pek aratmamıştır. Fakat netice itibarıyla Hint masal klasiklerinin neredeyse tamamının Türkçeye kazandırıldığı zamanımızda *Pañçatantra*'nın tam metin olarak tercüme edilmemiş olması büyük eksiklikti. H. Derya Can'ın çevirisi işte bu eksikliği gidermiştir. Nitekim Can'ın çevirisi sayesinde Çağdaş'ın özet tercümelerinde muğlak kalan bazı noktalar açıklığa kavuşuyor. Mesela Çağdaş'ta (1962: 28) "Altın Veren Yılan" olarak verilen masal özetinde sonuç kısmı eksikken, aynı masalın Can'da (2020: 204) "Brahman ve Yılan" başlıklı tam tercümesinde burası mevcuttur. Oysa son kısım, *Kelile ve Dimne* vasıtasıyla Türk masal geleneğinin bir parçası olmuş bu masalın atasözü hâline gelmiş olan "*Sende bu evlat acısı bende bu kuyruk acısı varken biz artık dost olamayız*" ifadesini içermesi bakımından çok önemlidir.

Can, eseri orijinal dili olan Sanskritçeden çevirmiş; ancak İngilizce tercümelemlerle de mukayese etmiştir. Bilindiği gibi *Pañçatantra*'nın nüshaları arasında farklar vardır ve bunlar metin neşirleriyle tercümelere de yansır. Bu noktada çeviride hangi neşrin esas tutulduğu önemlidir. Mütercim hangi neşri esas tuttuğunu bildirmiyor. Ancak verdiği "Çevirmenin Kaynakçası"na bakıldığında Hindistan'da basılmış Sanskritçe neşirler ile bazı İngilizce tercümelere müracaat ettiği görülüyor.

Kitap, halkbilimcileri yakından ilgilendirdiğinden eserin Kemal Çağdaş neşrindeki masal isimleriyle Can'ın tercümesindeki başlıkları karşılaştırıp tablo halinde gösterdim. Bunu üç sebepten dolayı yaptım. İlk olarak eserin orijinalinde başlıklar olmadığından tüm neşirlerde farklı başlıklar görülmektedir. Nitekim Çağdaş da çalışmasının amacına uygun olarak, masal başlıklarını anlatı kahramanı olan hayvanlara göre vermiştir. Oysa Can'ın tercümesinde bu başlıklar farklıdır. İkinci olarak Çağdaş, masalları kitaptaki sırasıyla vermemiş, mesajlarına göre tasnif etmiştir. Can'da ise kitap düzenindedir. Bu uyumsuzluklar, iki çalışmadan da faydalanmak isteyenleri zorlayacak hususlar olduğundan aşağıdaki tablolar halkbilimcilerin işini oldukça kolaylaştıracaktır. Son olarak iki tercüme arasında

* Manisa Celâl Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa/Türkiye, gurolpehlivan@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2984-574X.

masal sayısı bakımından farklılıklar vardır. Tercümelere hangi masalların yer alıp almadığını bilmek özellikle tip, varyant ve motif mukayesesi çalışan halkbilimcilerin işine yarayacaktır.

Pañçatantra bir “Giriş” kısmıyla başlar. Burada tüm masalların içinde yer alacağı ana çerçeveyi oluşturan anlatı yer alır:

GİRİŞ	
Kemal Çağdaş Tercümesi	H. Derya Can Tercümesi
Kralla Üç Oğlu (s. 33)	Başlık Yok (s. 9)

Eserin en hacimli kısmını “Arkadaşlığın Bozulması” başlıklı I. Kitap oluşturmaktadır ve şu masalları ihtiva etmektedir:

I. KİTAP		
	Kemal Çağdaş Tercümesi	H. Derya Can Tercümesi
Giriş	Aslan, Boğa ve İki Çakal (s. 29)	Arkadaşlığın Bozulması (s. 25)
1	Dülger ile Maymun (s. 21)	Çiviye Yerinden Söken Maymun (s. 29)
2	Çakalla Savaş Davulu (s. 37)	Çakal ve Savaş Davulu (s. 43)
3	Kralın Çöpçüsü ile Tüccar (46)	Tüccar Dantila ve Gorambha (s. 50)
4	Brahmanla Hırsız (s. 38)	Asadhabhuti ve Fahişe (s. 57)
5	Koçlarla Çakal (s. 13)	Başlık Yok (s. 60)
6	Dokumacının Karısı (s. 21)	Başlık Yok (s. 60)
7	Yılanla Karga (s. 47)	Dişi Karga ve Kara Yılan (s. 76)
8	Balıkçıl, Balıklar ve Yengeç (s. 26)	Açgözlü Balıkçıl ve Yengeç (s. 77)
9	Aslanla Tavşan (s. 47)	Aslan ve Tavşan (s. 80)
10	Prens ile Dokumacı (s. 48)	Prensese Âşık Olan Dokumacı (s. 69)
11	Nankör Adam (s. 52)	-
12	Bit ile Pire (s. 42)	Bit ve Pire (s. 88)
13	Mavi Çakal (s. 61)	Çakal Çandarava (s. 90)
14	Kuş ile Baykuş (s. 19)	-
15	Deve, Çakal, Kaplan, Karga ve Aslan (s. 27)	Develer ve Kargalar (s. 96)
16	Aslanla Dülger (s. 19)	-
17	Deniz ile Tarla Kuşları (s. 20)	Kız Kuşu Çifti ve Deniz (s. 103)
18	Kaplumbağa ile İki Kaz (s. 36)	Kaplumbağa Kamburiva, s. 105)
19	Üç Balık (s. 59)	Üç Balık (s. 106)
20	Fil ile Serçe (s. 23)	Serçe ve Fil (s. 109)
21	Yaşlı Kaz (s. 55)	-
22	Aslan ile Koç (s. 37)	-
23	Çağdaş'ta bu numara atlanmıştır.	
24	Bedeninden Ayrılan Rahip (s. 61)	-
25	Yılanla Evlenen Kız (s. 42)	-
25¹	Aslan, Kurt, Deve ve Çakal (s. 48)	Aslan ve Çakal (s. 118)
26	Eceli Gelen Papağan (s. 43)	-
27	Kuş ile Maymun (s. 56)	Suçimukha ve Maymunlar Bantosu (s. 125)
	Maymun ile Serçe (s. 57) [IV. Kitap'ta yer aymaktadır.]	Maymun ve Serçe Çifti (s. 126)
28	Dürüst ile Hilebaz (s. 41)	Dharmabuddhi ve Papabuddhi (s. 127)
29	Balıkçıl, Yılan ve Yengeç (s. 28)	Balıkçıl ve Mongoz (s. 131)
30	Demiri Yiyen Fare (s. 34)	Demir Terazi ve Tüccarın Oğlu (s. 132)
31	İki Papağan (s. 33)	-
32	Akıllı Düşman (s. 16)	Bilgili Hırsız (s. 135)

33	Aptal Dost (s. 17)	Kralın Hizmetkârı Maymun (s. 135)

Metin sayısı bakımından en çok farklılık bu kısımdadır. Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Can tercümesinde yedi masal metni eksiktir.

II. Kitap, “Arkadaşlığın Kazanılması” hakkında olup şu anlatılardan oluşmaktadır:

II. KİTAP		
	Kemal Çağdaş Tercümesi	H. Derya Can Tercümesi
Giriş	Karga, Fare, Kaplumbağa ve Geyik (s. 23)	Arkadaşlığın Kazanılması (s. 141)
1	Bharunda Kuşları (s. 35)	İki Başlı Bharunda Kuşu (s. 307) [V. Kitap'ta yer almaktadır.]
2	Fare ile Brahman (s. 39)	Hiranyaka ve Çudakarna (s. 150)
3	Shandili'nin Pazarlığı (s. 39)	Sandili ve Dövülmüş Susam Tohumları (s. 151)
4	Açgözlü Çakal (s. 13)	Açgözlü Çakal (s. 152)
5	Tüccarın Oğlunun Kaderi (s. 43)	-
6	Zengin Olmak İsteyen Dokumacı (s. 44)	-
7	Boğa ile Çakallar (s. 13)	-
8	Filleri Kurtaran Fareler (s. 46)	-
9	Geyiğin Esaret Hayatı (s. 58)	Çitranga'nın Tuzağa Düşmesi (s. 165)

Can tercümesinde bu kısımda Çağdaş'ta olan dört masal metni yoktur. Ayrıca bir numaralı masal Can'da V. Kitap'ta yer almaktadır. Oysa bu metin, eğer Çağdaş'ın numaralandırması doğrusuysa, eski yayında II. Kitap'tadır. Ayrıca üç numaralı masalın sonuç kısımları farklıdır. Bu da masalların kullanılan nüshalara göre bazen oldukça önemli farklar taşıdığını gösterir niteliktedir.

I. Kitap'tan sonra en hacimli bölümü oluşturan “Kargalar ve Baykuşlar” başlıklı III. Kitap ise şu masalları içermektedir:

III. KİTAP		
	Kemal Çağdaş Tercümesi	H. Derya Can Tercümesi
Giriş	Kargalar ve Baykuşlar (s. 49)	Kargalar ve Baykuşların Savaşı (s. 173)
1	Kuşların Kral Seçimi (s. 25)	Kargalar ve Baykuşlar Arasındaki Savaş (s. 185)
2	Fili Kandıran Tavşan (s. 51)	Tavşanlar ve Fil Sürüsünün Lideri (s. 188)
3	Keklik, Tavşan ve Kedi (s. 28)	Tavşan ve Serçe (s. 191)
4	Brahmanla Keçisi (s. 38)	Üç Hilekâr ve Brahman (s. 197)
5	Yılanla Karıncalar (s. 45)	Karıncalar ve Yılan (s. 199)
6	Altın Veren Yılan (s. 28)	Brahman ve Yılan (s. 203)
7	Geçimsiz Kuğular (s. 35)	Altın Kuğular, Altın Kuş ve Kral (s. 204)
8	Fedakâr Kumru (s. 34)	Güvercin Çifti ve Kuş Avcısı (s. 205)
9	Genç Kadın ve İhtiyar Kocası (40)	Hırsız ve Yaşlı Tüccarın Karısı (s. 211)
10	Brahman, Haydut ve Hortlak (s. 36)	Hırsız, İfrit ve Brahman (s. 212)
11	Prensın Karnındaki Yılan (s. 58)	İki Yılan (s. 213)
12	Safdil Marangoz (s. 18)	Marangozun Karısı ve Aşığı (s. 215)
13	Fare Kızın Koca Seçmesi (s. 40)	Dişi Farenin Evliliği (s. 218)
14	Altın Çıkarın Kuş (s. 51)	Altın Yumurtlayan Kuş, Kral ve Bakamı (s. 222)
15	Konuşan Mağara (s. 59)	Aslan, Çakal ve Konuşan Mağara (s. 223)
16	Yılan ve Kurbağalar (s. 29)	Kurbağalar ve Yılan (s. 228)
17	Brahman ile Karısı (s. 62)	Brahman Yacnadatta (s. 230)

Bu kısımda iki tercümenin masal sayısı bakımından birbirleriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

IV. Kitap “Kazanılmış Şeylerin Kaybı” unvanlıdır ve şu anlatıları kapsamaktadır:

IV. KİTAP		
	Kemal Çağdaş Tercümesi	H. Derya Can Tercümesi
Giriş	Timsahla Maymun (s. 53)	Kazanılmış Şeylerin Kaybı (s. 239)
1	Kurbağa ile Yılan (s. 57)	Kurbağa Kral Gangadatta ve Yılan Priyadarşana (s. 244)
2	Eşek, Çakal ve Aslan (s. 18)	Aslan Karalakesera ve Eşek Lambakarna (s. 249)
3	Asker Olan Çömlekçi (s. 37)	Çömlekçi Yudhishthira (s. 252)
4	Aslan Yavrularıyla Çakal Yavrusu (s. 37)	Genç Aslan ve Çakalın Oğlu (s. 253)
5	Nankör Zevce (s. 55)	Brahmanın Karısı ve Topal Sevgilisi (s. 255)
6	Kılıbık Kral ile Veziri (s. 46)	Nanda ve Vararuçi (s. 258)
7	Kaplan Postu Giydirilen Eşek (s. 61)	Kaplan Postu Giymiş Eşek (s. 259)
8	Çiftçinin Karısı (s. 26)	Çiftçinin Karısı (s. 261)
	-	Boynuna Çingirak Asılı Deve (s. 264)
9	Maymun ile Serçe (s. 57)	Maymun ve Serçe Çifti (s. 126) [I. Kitap'ta yer almaktadır]
10	Fili Yiyen Çakal (s. 52)	Çakal, Aslan, Kaplan ve Leopar (s. 266)
11	Yabana Giden Köpek (s. 60)	Yabancı Ülkeye Giden Çitranga (s. 269)

Bu kısımda dikkati çeken ilk nokta, Can tercümesinde yer alan “Boynuna Çingirak Asılı Deve” masalının Çağdaş çevirisinde olmaması; ikinci nokta ise dokuz numaralı masalın Can tercümesinde I. Kitap'ta yer almasıdır.

Eserin son bölümünü oluşturan V. Kitap “Düşüncesiz Davranış” başlığını taşımakta olup ihtiva ettiği masallar şu şekilde sıralanmaktadır:

V. KİTAP		
	Kemal Çağdaş Tercümesi	H. Derya Can Tercümesi
Giriş	Tüccar ve Berber (s. 31)	Düşüncesiz Hareketin Sonu (s. 273)
1	Sadık Gelincik (s. 32)	Brahman'ın Karısı ve Gelincik (s. 277)
2	Dört Haziran (sic.) [Hazine] Arayıcısı (s. 14)	Dört Define Avcısı (s. 278)
3	Aslanı Dirilten Bilginler (s. 32)	Aslan Dirilten Üç Aptal Brahman (s. 283)
	-	Dört Aptal Pandit (s. 284)
4	Kurbağa ile Balıklar (s. 60)	Balık Şatabuddhi ve Diğerleri (s. 287)
5	Müzik Seven Eşek (s. 56)	Müzik Seven Eşek ve Çakal (s. 289)
6	İki Başlı Dokumacı (s. 57)	Dokumacı Mantharaka (s. 291)
7	Brahmanın Rüyası (s. 25)	Brahman'ın Hayali (s. 295)
8	Maymunun Öcü (s. 15)	Kral Çandra (s. 296)
9	Prenses, Cin, At Hırsızı ve Maymun (s. 22)	Kral Bhadresena (s. 301)
10	Üç Göğüslü Prenses (s. 45)	Üç Memeli Prenses (s. 303)
11	Brahman ile Cin (s. 40)	İfrit Tarafından Kaçırılan Brahman ve İfrit Candakarman (s. 304)
	Bharunda Kuşları (s. 35) [II. Kitap'ta yer almaktadır.]	İki Başlı Bharunda Kuşu (s. 307)
	-	Brahman Brahmadata (s. 308)

Bu kısımda da Can tercümesinde yer alan “Dört Aptal Pandit” ve “Brahman Brahmadata” masalları, Çağdaş'ta mevcut değildir.

Toplamda Çağdaş tercümesinde var olan on üç masal Can tercümesinde yokken, Can'da bulunan üç masal da Çağdaş'ta bulunmamaktadır. Farklı nüshaların yayımlanmış edisyonlarından kaynaklanan masal sayısındaki bu farklılıklar, doğal olarak bu eserin serbest tercümesi olan *Kelile ve Dimne* nüshaları ve yayımlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada eseri bütünlüklü olarak Türk kültürüne kazandıran H. Derya Can'ın eserin ikinci baskısında Kemal Çağdaş'ın çalışmasında özet olarak bulunan ve başka edisyonlarda var olan diğer masalların da tam metin çevirilerini, kendi tercümesinin bütünlüğünü bozmadan kitabın sonuna eklemesi çalışmanın değerini artıracaktır.

Son olarak eserin “çerçeve masal” terimiyle ifade edilen birbiri içine geçmiş anlatılardan oluşmuş bir yapıya sahip olduğunu dikkate alarak “İçindekiler” kısmının daha işlevsel bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini düşünüyor ve 3. Kitap'ın bir kısmını, bu yapılandırmanın bir örneği olarak vermek istiyorum:

3. Kargalar ve Baykuşlar Savaşı

3.1. Kargalar ve Baykuşlar Arasındaki Savaş

3.1.1. Tavşanlar ve Fil Sürüsünün Lideri

3.1.2. Tavşan ve Serçe

3.2. Üç Hilekâr ve Brahman

3.3. Karıncalar ve Yılan

3.4. Brahman ve Yılan

3.4.1. Altın Kuğular, Altın Kuş ve Kral

3.5. Güvercin Çifti ve Kuş Avcısı

Yukarıda görüldüğü üzere, ondalık sistemle hangi anlatının hangi çerçeve masalın içinde yer aldığını göstermek son derece kolaydır. Bu tasarruf, okuyucu ve araştırmacıların işini çok kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak yüzyıllar boyunca hem dünya hem de Türk masal geleneğini etkilemiş olan bu masal klasiğinin yetkin bir isim tarafından asıl dilinden Türkçeye çevrilmesi, Türkiye’de yapılan karşılaştırmalı anlatı araştırmaları açısından son derece önemlidir.

NOTLAR

1. Kemal Çağdaş tercümesinde bu numara sehven iki kere verilmiştir.

KAYNAKLAR

Can, H. Derya. Vishnuşarman, *Pañçatantra (Beş Kitap)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Çağdaş, Kemal. *Pañçatantra Masalları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1962.